

Ján Pavol II.: Konečný súd o evolúcii nie je v kompetencii prírodovedy

Jozef Duháček

12. februára 2021 ✚ Cirkev ✚ Evolúcia

V otázkach biologickej evolúcie má dnešné magistérium Katolíckej cirkvi i niektorí tomistickí filozofi a teológovia tendenciu zaujať postoj niekde v strede. Na jednej strane pripúšťajú, že široká škála biologických javov dovoľuje evolučné vysvetlenie v súlade s katolíckou doktrínou a tomistickou metafyzikou. Na druhej strane tiež trvajú na tom, že z filozofických a teologických dôvodov nie je možné evolučne vysvetliť všetky biologické fenomény a odmietajú vydať „bianko šek“ čisto naturalistickému evolučnému konceptu. Treba zdôrazniť, že evolučné explikácie skutočnosti prekračujú hranice epimírie a sú vždy mixom prírodovedeckých a filozofických úvah. Empirické úvahy treba situovať do prostredia zdravej metafyziky a filozofie prírody, inak sú ich závery o skutočnosti falošné.

Tomista bude vyžadovať, aby sa rešpektovala náuka o štyroch príčinách, proporcionálnej kauzalite, rozdiely medzi primárnou a sekundárnou kauzálnosťou a ďalšie kľúčové pojmy aristotelovsko-tomistickej (AT) metafyziky a filozofie prírody. Tieto sú v súlade s empirickými dôkazmi a tí, ktorí tvrdia opak, sa odvolávajú skôr na vlastné alternatívne, naturalistické metafyzické teórie než na empirickú vedu. AT metafyzika má výhrady i proti naturalistickému evolucionizmu aj proti inteligentnému dizajnu.

Dnešné magistérium a dnešní tomisti v podstate pripustili, že evolučné vysvetlenie pôvodu ľudského tela je v súlade s nediskutovateľnými teologickými a filozofickými princípmi. Pretože však intelekt možno z čisto filozofických dôvodov dokázať ako nehmotný, je v zásade nemožné, aby intelekt vznikol vývojom hmoty. A keďže intelekt je mohutnosťou ľudskej duše, je principiálne nemožné, aby ľudská duša vznikla evolúciou. Ľudská duša musí byť, vzhľadom na svoju povahu, osobitne stvorená a do tela vdýchnutá Bohom – nielen v prípade prvého, ale v prípade každého človeka. Moderné magistérium a tomistickí filozofi preto usúdili, že na počiatku existencie ľudskej bytosti je nutný zvláštny Boží akt, ktorým počína existencia reálnej ľudskej bytosti, hoci aj za predpokladu, že hmota, do ktorej bola vliata duša, vznikla evolučnými procesmi z iných predkov ako človek.

Profesor Dennis Bonnette správne poznamenáva, že katolícke učenie tiež vyžaduje, aby existoval prvý pár, od ktorého všetci ľudia zdedili poškvrnu prvotného hriechu. A oprávnene sa sťažuje, že príliš veľa katolíkov sa nesprávne domnieva, že učenie o dedičnom hriechu možno zobrať ako alegóriu a prijať štandardný naturalistický príbeh o ľudskom pôvode v celej šírke.

Prirodzene, to vyvoláva otázku, ako možno zosúladiť tradičné učenie o prvotnom hriechu s tým, čo hovoria súčasní biológovia o ľudskom pôvode. Je potrebné zdôrazniť, že množina evolucionistických konceptov zhodných s katolíckym učením a AT metafyzikou je veľmi široká, ale nie nekonečná. Niektorí tradicionalistickí katolíci si myslia, že otvorenosť magistéria a súčasných tomistických filozofov evolučným vysvetleniam je novinka, ktorá prišla po koncile, ale to nie je pravda. Mnoho ďalších katolíkov si tiež myslí,

že Ján Pavol II. dal katolíkom bianko šek na prijatie hocijakých evolučných explikácií a to tiež nie je pravda. Katolícka a aj tomistická pozícia je tá vyššie opísaná stredná cesta. Dáva široký priestor k diskusii o tom, ktoré druhy evolučných vysvetlení by mohli byť možné a ktoré by mohli byť pravdepodobné; ale v princípe vylučuje čisto naturalistické chápanie evolúcie.

Azda najznámejším magisteriálnym vyhlásením v tejto veci je výrok Pia XII. v *Humani Generis* z roku 1950. V časti 36 – 37 hovorí:

Učiteľský úrad Cirkvi nezakazuje, aby sa v súlade so súčasným stavom humanitných vied a posvätnéj teológie uskutočňovali výskumy a diskusie zo strany ľudí, ktorí majú skúsenosti v oboch oblastiach, ohľadne doktríny evolúcie, pokiaľ ide o pôvod ľudského tela, ktorý pochádza z preexistujúcej a živej hmoty – pretože katolícka viera nás zaväzuje zastávať názor, že duše sú bezprostredne stvorené Bohom. Musí sa to však robiť tak, aby sa argumenty oboch názorov, teda tie, ktoré sú priaznivé a tie, ktoré sú nepriaznivé pre evolúciu, zvážili a posúdili s potrebnou vážnosťou, umiernenosťou a opatrnosťou a za predpokladu, že sú všetci pripravení podrobiť sa rozsudku Cirkvi...

A v otázke súvisiacej teórie a to polygenizmu, deti Cirkvi v žiadnom prípade nepoživajú takúto slobodu. Veriaci totiž nemôžu prijať názor, ktorý tvrdí, že buď po Adamovi existovali na tejto zemi praví ľudia, ktorí nepochádzajú z Adama a Evy ako prvých rodičov, alebo že Adam je metafora pre určitý počet prvých rodičov. Nie je nijako zrejmé, ako je možné zosúladiť taký názor s názorom, ktorý podávajú zdroje zjavenej pravdy a dokumenty magistéria, pokiaľ ide o dedičný hriech, ktorý pochádza z hriechu, ktorého sa skutočne dopustil jednotlivec Adam a ktorý sa plodením odovzdáva všetkým a je v každom ako jeho vlastný.

Pápež tu poskytuje priestor na aplikáciu evolučného vysvetlenia pôvodu ľudského tela, ale dôrazne vylučuje akékoľvek evolučné vysvetlenie ľudskej duše a akékoľvek popieranie jediného spoločného prarodiča... Táto kombinácia téz bola v tom čase bežná v tomistickej filozofii a v ortodoxnej katolíckej teológii a je možné ju nájsť v príručkách novo-scholastickej éry publikovaných v časopise *Imprimatur* pred rokom 1950 a v rokoch po *Humani Generis*, ale pred II. vatikánskym koncilom.

Napríklad Celestine Bittle v knihe *Celý človek: Psychológia*, z roku 1945 píše:

Evolúcia ľudského tela by mohla byť ako taká zahrnutá do všeobecnej schémy evolučného procesu všetkých organizmov. Evolúcia by mohla byť správnou hypotézou, pretože nie je veľký rozdiel, či Boh stvoril človeka priamo, alebo nepriamo, metódou evolúcie...

Nech už je konečný verdikt vedy a filozofie o pôvode ľudského tela akýkoľvek, či už vzniklo prostredníctvom organickej evolúcie alebo špeciálneho aktu Božej intervencie, ľudská duša nie je produktom evolúcie. (s. 585)

George Klubertanz vo *Filozofii ľudskej prirodzenosti* (1953) píše:

Podstatná evolúcia živých organizmov až po ľudské telo (vrátane celého človeka bez jeho duchovnej duše...), ktorá je vysvetlená prostredníctvom mnohoznačnej kauzality, náhody a prozreteľnosti, je možným vysvetlením pôvodu týchto živých organizmov. Možnosť tohto spôsobu vzniku môže pripustiť tak filozof, ako aj teológ. (s. 425)

Klubertanz dodáva v poznámke pod čiarou:

S tým sú spojené niektoré teologické problémy; tieto problémy sa nás tu netýkajú. Stačí povedať, že aspoň niektorí kompetentní teológovia si myslia, že tieto problémy je možné vyriešiť; obtiažnosť v každom prípade sama osebe nepredstavuje vyvrátenie.

Na konci dvoch kapitol analyzujúcich metafyziku evolúcie z tomistického hľadiska Henry Koren vo svojom nenahraditeľnom *Úvode do filozofie živej prírody* (1955) uzatvára:

Zdá sa, že nie je nijaká filozofická námietka proti teórii, ktorá si predpokladá, že aj veľmi rozdielne druhy zvierat (alebo rastlín) vzišli z primitívnych organizmov prostredníctvom materiálnych procesov vlastných týmto organizmom a iným materiálnym činiteľom...

Zdá sa, že ani v prípade človeka neexistuje dôvod, prečo by sa vývoj jeho tela z primitívnych organizmov (a dokonca aj z neživej hmoty) mal považovať za filozoficky nemožný. Samozrejme ... ľudská duša mohla svoju existenciu získať iba priamym aktom stvorenia; preto je nemožné, aby sa ľudská duša vyvinula z hmoty. V istom zmysle treba aj o ľudskom tele povedať, že je výsledkom aktu stvorenia. Pretože ľudské telo je špecificky ľudským skrze ľudskú dušu a duša je stvorená; teda ľudské telo je, nakoľko je ľudské, výsledkom stvorenia. Otázkou však je, či hmota tohto tela musela byť prispôbená na to, aby ju mohla riadiť racionálna duša špeciálnym Božím zásahom, alebo či by sa rovnaký výsledok mohol dosiahnuť pomocou prírodných síl pôsobiacich podľa Božieho riadenia. Ako sme videli ... zdá sa, že neexistuje dôvod, prečo by druhá možnosť bola vylúčená. (s. 302-4)

Adolphe Tanquerey v I. diele *Manuálu dogmatickej teológie* (1959) píše:

Je de fide, že naši prví rodičia, pokiaľ ide o telo a o dušu, boli stvorení Bohom: je isté, že ich duše boli stvorené Bohom okamžite; názor, kedysi bežný, ktorý tvrdí, že aj ľudské telo bolo formované okamžite Bohom, je dnes predmetom polemiky...

Pokiaľ sa správne tvrdí duchovný pôvod ľudskej duše, tak telesné rozdiely medzi človekom a opicami neodporujú vzniku ľudského tela z tela zvierat...

Názor, ktorý tvrdí, že ľudské telo vzniklo zo živočíšneho prostredníctvom síl evolúcie, nie je kacírsky, v skutočnosti ho možno pripustiť teologicky...

Téza: Celá ľudská rasa vznikla z jedného prvého rodiča, Adama. Podľa mnohých teológov je toto tvrdenie blízke viere. (s. 394-98)

Johann Anton Ramboux – Adam a Eva po vyhnaní z Raja

zdroj: wikimedia commons

Podobne aj známe *Základy katolíckej dogmatiky* Ludwiga Otta vo štvrtom vydaní z roku 1960 uvádzajú:

Dušu prvého človeka vytvoril Boh okamžite z ničoho. Pokiaľ ide o telo, jeho bezprostredné formovanie Bohom z anorganických látok nemožno s určitosťou potvrdiť. V zásade existuje možnosť, že Boh vdýchol duchovnú dušu do organických látok, to znamená do pôvodne zvieracieho tela...

Encyklika Humani generis Pia XII. (1950) hovorí, že otázka pôvodu ľudského tela je otvorená voľnému výskumu prírodných vedcov a teológov...

Proti ... pohľadu určitých moderných vedcov, podľa ktorého rôzne rasy pochádzajú z niekoľkých oddelených kmeňov (polygenizmus), Cirkev učí, že prví ľudia, Adam a Eva, sú pôvodcami celej ľudskej rasy (monogenizmus). Učenie o jednote ľudskej rasy nie je v skutočnosti dogmou, ale je nevyhnutným predpokladom dogmy o prvotnom hriechu a vykúpení. (s. 94-96)

J. F. Donceel, vo *Philosophical Psychology* (1961), píše:

Ešte pred sto rokmi sa tradovalo, že hmota, do ktorej Boh po prvýkrát vdýchol ľudskú dušu, bola anorganická hmota (prach zeme). Teraz máme veľmi dobré vedecké dôvody na to, aby sme pripustili, že táto hmota bola v skutočnosti organická hmota – teda telo nejakého zvierťa podobného opici.

Akvinský sa domnieval, že v priebehu tehotenstva Boh niekedy vtlačá ľudskú dušu do embrya, ktoré bolo dovtedy jednoduchým živočíšnym organizmom, hoci vybaveným ľudskou finalitou. Teória evolúcie sa rozširuje na fylogénézu, ktorú Akvinský považoval za ontogénézu.

Proti hypotéze, ktorá tvrdí, že prvá ľudská duša bola vtlačená Bohom do tela živočicha, ktoré malo organizáciu veľmi podobnú organizácii človeka, teda neexistujú nijaké filozofické ťažkosti. (s. 356)

Vo svetle tejto tradície musíme chápať to, čo povedal pápež Ján Pavol II. v roku 1996 v *Posolstve pre Pápežskú akadémiu vied*. Relevantné pasáže sú:

Vo svojej encyklike Humani Generis (1950) môj predchodca Pius XII. už potvrdil, že medzi evolúciou a doktrínou viery týkajúcej sa človeka a jeho povolania nie je konflikt, pokiaľ nestratíme zo zreteľa určité pevné body...

Dnes, viac ako polstoročie po objavení sa tejto encykliky, nás niektoré nové objavy vedú k uznaniu evolúcie ako viac ako hypotézy. Je pozoruhodné, že táto teória mala na ducha bádateľov rastúci vplyv po sérii objavov v rôznych vedeckých disciplínach. Konvergencia výsledkov týchto nezávislých štúdií, ktorá nebola ani plánovaná, ani hľadaná, predstavuje sama osebe významný argument v prospech teórie...

Vypracovanie teórie, ako je teória evolúcie, ktorá rešpektuje potrebu konzistencie medzi pozorovanými údajmi, musí tiež zahŕňať import niektorých myšlienok z filozofie prírody.

A pravdu povediac, skôr než hovoriť o evolučnej teórii, je presnejšie hovoriť o teóriách evolúcie. Tu sa vyžaduje použitie množného čísla – čiastočne kvôli rôznorodosti vysvetlení týkajúcich sa mechanizmu evolúcie a čiastočne kvôli rôznorodosti použitých filozofií. Existujú teórie materialistické a redukčné, ako aj teórie spiritualistické. Tu je konečný súd v kompetencii filozofie a teológie...

Pius XII. zdôraznil podstatný bod: i keby ľudské telo pochádzalo zo živej hmoty, ktorá už existovala, duchovnú dušu vytvára priamo Boh...

Výsledkom je, že teórie evolúcie, ktoré kvôli filozofiám, ktoré ich inšpirujú, považujú ducha buď za produkt pochádzajúci z procesov živej hmoty, alebo za jednoduchý epifenomén tejto hmoty, sú nezlučiteľné s pravdou o človeku.

Zdá sa, že niektorí teologickí liberáli považujú výrok Jána Pavla II. za nový ústupok modernizmu, ale myslím, že to sa nestalo. Poznámka, že evolúcia je „viac ako hypotéza“, určite vyjadruje väčšiu dôveru v túto teóriu, než mal Pius XII., ale úsudky Pia i Jána Pavla v tejto konkrétnej otázke sú len opatrnými úsudkami o váhe empirických dôkazov. Na úrovni princípu medzi nimi nie je žiadny rozdiel. Obaja pripúšťajú, že ľudské telo mohlo vzniknúť prostredníctvom evolúcie, obaja tvrdia, že ľudská duša tak nevznikla a obaja odmietajú metafyzicky naturalistické chápanie evolúcie. Ján Pavol II. má v tomto poslednom bode obzvlášť jasno. Oprávnené trvá na tom, že evolučné vysvetlenia nikdy nie sú čisto empirické, ale všetky majú v pozadí alternatívne metafyzické predpoklady. Preto poznamenáva, že dobre sformulovaná teória evolúcie „*musí zahŕňať aj import niektorých myšlienok z filozofie prírody*“ a že „*konečný súd je v kompetencii filozofie a nad rámec nej aj teológie*“ – nie empirickej vedy *per se*. A katechizmus vydaný za pápeža Jána Pavla II. v príslušných častiach (396 – 406) v zásade potvrdzuje tradičné učenie, že ľudská rasa zdedila škvrnu pôvodného hriechu po jednom človeku.

Ani tí, ktorí zásadne odmietajú akýkoľvek evolučný aspekt ľudského pôvodu, ani tí, ktorí odmietajú podrobenie tvrdení súčasných evolučných biológov akejkoľvek filozofickej alebo teologickej kritike, nenájdu v týchto pápežských dokumentoch zásadnú podporu.

Je dôležité si uvedomiť to, čo Ján Pavol II. výslovne zdôrazňuje. Evolučná teória nie je empirická teória, ktorá pracuje s empirickými dôkazmi a pokúša sa explikovať situáciu v empirickej oblasti. Evolučná teória je filozofická, metafyzická teória, ktorá má ambíciu vyjadrovať metafyzicky, pričom chce vysvetliť vývoj druhov ako takých, v celej ich integrite a celistvosti. Evolučne naladení empirickí vedci však prehliadajú skutočnosť, že sa vyjadrujú k téme, na ktorú ich špecializácia nestačí. Biológ, paleontológ či iný prírodovedec, ktorý si neuvedomuje metodologickú obmedzenosť svojej vedy a to že potenciálne neempirické zložky ľudskej bytosti, ako napríklad duša, rozum, inteligencia alebo dedičný hriech, sú úplne mimo sféry výskumu empirických vied je filozofom, ktorý si to neuvedomuje. A preto je zlým filozofom. Pokiaľ má človek aj metafyzické komponenty, je pri úvahách o jeho pôvode potrebné na tieto nezabúdať, pretože patria do jeho integrity, majú svoju podstatu, svoju určitosť, niekde sa zobrali a je treba vysvetliť ich miesto pri potenciálnej evolúcii organizmu.

Preto, ako Ján Pavol II. správne poznamenáva, konečný súd o evolúcii nie je v kompetencii prírodovedy, ale filozofie a teológie a napriek tomu, že by za istých podmienok mohla vysvetliť pôvod telesnej schránky, nemožno vonkoncom povedať, že Cirkev uznala evolúciu ako pravdivé vysvetlenie vzniku človeka.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/jan-pavol-ii-konecny-sud-o-evolucii-nie-je-v-kompetencii-prirodovedy/>